

„ЗАВОД” - НИКОЛА ВАПЦАРОВ

(анализ)

Една от най-популярните фотографии на Никола Вапцаров е тази с работническа камизола на фона на огромна машина. Дори чрез своята снимка поетът сякаш се стреми да визуализира облика на своето време, неговите типични черти, такива, каквито са в поезията му - поезията, в която *„диша на новото време стиха”*. За твореца Вапцаров човекът на техническия XX век е фабричният работник, носител на ново съзнание за себе си и света. Той говори в лириката му. Говори със собствения си обикновен, дори груб език - за своята *„жестока, безока съдба”*, за нелепата същност на живота *„без маска и без грим”*, за нищетата и мизерията, погубващи хората на творческия труд.

Естествено делнично пространство на работника е фабриката. От него се обуславя присъствието на един от най-устойчивите образи в лириката на Вапцаров - този на завода. Той е изграден като тотална метафора на обществото, обемаща в себе си както внушението за социалния ад *„тук”* и *„сега”*, за дисхармонията между човека и света, така и за мечтата по утрешния ден, по бленуваното бъдеще. Тази смислова амбивалентност в разгръщането на образа на завода го утвърждава като обобщен символ на екзистенцията изобщо.

Още заглавието на стихотворението назовава конкретния топос - *„завод”*. Първите стихове графично щрихират елементи от познат пейзаж:

Завод. Над него облаци от дим.

Но следващите редове веднага разгръщат посланието на текста до генерализирано обобщение. Става ясно, че иде реч не за конкретно заводско пространство, а за битието на обикновения човек, за обществото като цяло. Сполучливо намереният метафоричен образ *„озъбено свирепо куче”* (един от най-ярките в българската поетична традиция) визуализира дивата жестокост на живота, цената на непосилната борба за *„парченце хлеб”*. Същността на социалния ад не е представена чрез разгърната картина, а е експресивно внушена чрез единични детайли от заводското пространство, обобщаващи усещането за напрежение и дисхармония:

*Във залите плющят каиши,
трансмисии скриптят
от всеки кът
И става толкоз душно,
че да дишаш
не би могъл спокойно,
с пълна гръд.*

Глаголите *„скриптят”* и *„плющят”*, както и анжамбманът между четвърти и пети стих на строфата, носят усещането за задъхване, за напрегнатост, дават преосмислянето на глагола *„дишам”*, натоварвайки го със значение *„живея”*.

Непоносимата атмосфера поставя под въпрос самата възможност за живот. Така социалната проблематика се полага в контекста на екзистенциалното. Използваната „ти“-форма, която имплицитно съдържа лирическото Аз, превръща монолога размисъл от изповед в себе си и пред себе си в диалог с другия - събрата по участ, другаря по пленничество в завода живот. Това е съкровено споделяне на усещането за непосилната тежест на битието в търсене на единение чрез обговаряне и осмисляне на общата съдба.

Конфликтността на времето, противоречивата същност на битието във Вапцаровата лирика е внушена чрез контрастно противопоставяне. В стихотворението „Завод“ то е реализирано чрез изграждането на топосна антитеза - на затвореното пространство на завода противостоят отворената широта и безкраят на полето и небето. Красотата и хармонията на природата подчертават абсурда и дисхармонията на човешкото живеене. „Заводските стени“ са непреодолимата преграда, зад която всяка мечта и копнеж се превръщат в ненужност, в заблуда, която безмилостната ръка на всевластника живот „изхвърли на боклука“. Зад тези стени творческият труд е превърнат тегоба, в насилие, в отрицание на самия себе си. Парадоксалността на съществуването не само обезличава отделния индивид, но разкъсва връзките с другите, прави невъзможно единството в света. Най-категоричният знак на човешкото единение - словото, губи своя смисъл, способността си да изразява съкровената човешка същност. Поривът към общност е доведен до крясък - израз на натрупаното напрежение, на съпротива срещу угнетяващата, смазващата „заводска“ реалност:

*И в този шум
и трясък на машини
ще трябва непременно да крещиш,
да могат думите
разбрано да преминат,
пространството, което ги дели!*

*И аз крещях години -
цяла вечност...
Долавях, че и другите крещят -
машините,
завода
и човека
от най-затуления
тъмен кът.*

Така в текстовото пространство крясъкът става израз на непречупената човешка воля, на неумиращия стремеж към освобождаване от оковите на битието, на вътрешното желание за съпротива. Анонимното „ти“-обръщение е заменено с Аз. Лирическият човек категорично заявява своята принадлежност към света на завода живот, към пространството на угнетените, но решени на борба, осмислили своята участ, но и своята сила хора.

Темата за страданието отстъпва място на мотивите за борбата и вярата в утрешния ден. Обръщението „ти“ вече е адресирано до персонифицирания образ на завода живот. Опозицията „ние-ти“ изразява едно ново самочувствие, усещане

за сила, идващо от мисълта за общност, за единение, за множественост. Това обуславя и категоричността на изказа - „напразно” и „ще снемем”, заявяващ порасналата вяра в собствените възможности, убедеността на човека творец в способността да се пребори за правото си на живот и хармония.

*И ти, завод, се мъчиш
пак отгоре
да трупаш дим и сажди
пласт след пласт.
Напразно! Ти ни учи да се борим -
ще снемем ние
слънцето при нас.*

Знакът на слънцето, обемащ в себе си представата за живот и светлина, обединява представата за живота „утре”, хармонизиран с вечния ритъм на универсума, с простора и красотата. Устремът към новото събира в едно ритъма „на хиляди сърца”, задава нов смисъл на живеенето, връща достойнството на хората „с осаждени от черен труд ръце”. Защото носи вярата, че утрешният ден принадлежи на тях - хората творци.